

Міністерство аграрної політики та продовольства України
Український інститут експертизи сортів рослин

100-РІЧЧЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СОРТОВИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(29 вересня 2023 р., м. Київ)

м. Київ – 2023

УДК 631.526.3:930.24

100-річчя формування національних сортових рослинних ресурсів України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (29 вересня 2023 р., м. Київ) / Мінагрополітики, Український інститут експертизи сортів рослин. 2023. 133 с.

У збірнику опубліковано матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «100-річчя формування національних сортових рослинних ресурсів України», що відбулася 29 вересня 2023 р. Висвітлено теоретичні та практичні питання, пов'язані із селекцією та генетикою сортів рослин, рослинництвом, економікою сільського господарства, систематикою рослин, сортовивченням, експертизою та ідентифікацією сортів рослин, охороною прав на сорти рослин.

Збірник розрахований на наукових працівників, викладачів, аспірантів та студентів ЗВО аграрного профілю, спеціалістів сільського господарства тощо.

Рахметов Д. Б., Бондарчук О. П., Рахметова С. О. Нут (<i>Cicer arietinum</i> L.) у північному регіоні України: перспективи інтродукції та селекції нових генотипів	91	Тимошук Т. М., Давидов Д. В., Громнадзький О. М. Сортові ресурси пшениці м'якої озимої в Україні	113
Рахметов Д. Б., Заїменко Н. В., Гапоненко М. Б., Чувікіна Н. В. Розвиток селекційних досліджень у Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка НАН України	92	Тищенко В. М., Криворучко Л. М., Колісник А. В., Гусенкова О. В., Сакало М. В., Макаова-Меламуд Б. Є., Дубенець М. В. Стан і перспективи розвитку селекції пшениці озимої в селекційному центрі Полтавського державного аграрного університету	115
Рахметов Д. Б., Ковтун-Водяницька С. М., Бондарчук О. П., Рахметова С. О., Дауді А. М. Рижій посівний – перспективна олійна культура в Україні: генетичні ресурси та використання	95	Ткачик С. О., Києнко З. Б., Голіченко Н. Б. Тенденції проведення післяреєстраційного вивчення сортів в Україні та світі	116
Рибальченко А. М., Сердюк А. Е. Сучасний сортимент сортових ресурсів сої	97	Тригуб О. В. Результати дослідження сортового матеріалу гречки їстівної (<i>Fagopyrum esculentum</i> Moench)	117
Романюк Н., Колб Ю. І., Половкович С. В. Біотехнологічний шлях покращення продовольчої безпеки методом культивування <i>in vitro</i>	98	Федорова В. Р., Файт В. І., Чеботар С. В. Асоціації генів <i>Rht</i> з мінливістю біологічних та господарсько цінних ознак озимої пшениці	119
Руденко О. А., Таганцова М. М., Свинарчук О. В., Юшкевич М. С. Оцінка ефективності використання нових високоврожайних гібридів кукурудзи (<i>Zea mays</i> L.)	99	Феоктістов П. О., Ярмольська О. Є., Гаврилов С. В. Температура рослинного покриву як ефективний показник стійкості до посухи рослин озимої пшениці	120
Самородов В. М., Халимон О. В. Василь Мединець – ключова фігура сортознавства України ХХ сторіччя	100	Фурман П. В. Особливості вегетації квасолі звичайної під впливом технологічних заходів вирощування	121
Сиплива Н. О., Гайдай А. О. Малопоширені види овочевих культур, сорти яких придатні для поширення в Україні	101	Furmanenko O. S., Svystunova I. V. Nutritional value of feed of alfalium-cereal grasses depending on fertilization in the conditions of the right bank of Ukraine	122
Ситник В. Г., Семисал А. В., Сидорчук А. І., Трофімова Г. В. Науково-інноваційні трансформації в українському інституті експертизи сортів рослин	102	Харченко Ю. В., Харченко Л. Я. Колекція Устимівської дослідної станції – джерело вихідного матеріалу для пріоритетних напрямків селекції кукурудзи	124
Сідакова О. В. Випробування гібридів картоплі на стійкість до потемніння м'якоті бульб	104	Хоменко Т. М., Смульська І. В., Михайлик С. М., Чухлеб С. Л. Продуктивність нових сортів проса посівного (<i>Panicum miliaceum</i> L.)	125
Січкач В. І., Лаврова Г. Д., Джус Т. О. Крупнонасінні сорти нуту Одеської селекції	105	Худолій Л. В., Лашук С. О. Особливості розмноження видів роду <i>Miscanthus</i> (видове та сортове різноманіття)	127
Скубій О. А. Роль та місце системи з охорони прав на сорти рослин в нових економічних умовах	106	Чувікіна Н. В. Селекція жоржин у Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка НАН України (до 120-річчя від дня народження Федора Степановича Дудика (1903–1960) та 85-річчя від дня народження Миколи Петровича Яценка (1938–1998))	128
Слепцова Л. П. Основні шляхи матеріально-технічного забезпечення садівництва	107	Шкіндер-Барміна А. М. Селекційна робота з вишнею в мелітопольській дослідній станції садівництва імені М. Ф. Сидоренка ІС НААН України	129
Слободянюк С. В., Піскова О. В., Костенко А. В., Шляхтун І. С. Особливості формування густоти рослин сочевиці в залежності від інокуляції та регуляторів росту в умовах Лісостепу України	108	Щербакова Т. О. Колекція лілійників Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України: історія створення та сортовивчення	130
Смульська І. В., Іваницька А. П., Хоменко Т. М., Михайлик С. М. Агробіологічна характеристика нових сортів горошку посівного ярого (<i>Vicia sativa</i> L.) за результатами експертизи	110	Юрченко Т. В., Пикало С. В., Дутова Г. А. Вплив погодних умов на загартування рослин сортів-еталонів пшениці м'якої озимої та формування їх морозостійкості	132
Сонєць Т. Д., Сиплива Н. О., Данюк Ю. С., Житомирець О. С. Оцінка стійкості сортів картоплі проти збудника раку <i>Synchyrium endobioticum</i> Schilbersky Percival	111		
Стефківська Ю. Л. Дослідження забезпеченості філій УІЕСР кадровими ресурсами	112		

УДК 631.526.3(477)(092)

Самородов В. М.¹, доцент кафедри захисту рослин
Халимон О. В.², старший науковий співробітник відділу природи
¹Полтавський державний аграрний університет
²Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського
E-mail: khalymon@ukr.net

ВАСИЛЬ МЕДИНЕЦЬ – КЛЮЧОВА ФІГУРА СОРТОЗНАВСТВА УКРАЇНИ XX СТОРІЧЧЯ

Українське сортознавство завжди вирізнялося відповідальними та високопрофесійними співробітниками. Серед них звитяжцем першої величини вважається постать доктора сільськогосподарських наук, почесного професора Полтавського державного аграрного університету – Василя Дмитровича Мединця (1924–2014). Його біографія зовні проста, але насичена постійним творчим поступом. Ровесник державної сортовипробувальної служби України, він народився 2 січня 1924 р. у селі Долинське П'ятихатського району Дніпропетровської області в селянській сім'ї. Ще змолоду проявив великий інтерес до навчання, а головно – до пізнання рослин. Це захоплення привело його до Єрастівського сільськогосподарського технікуму, а згодом – до Дніпропетровського сільськогосподарського інституту. Цей знаний аграрний виш він закінчив у 1946 р., отримавши фах «Агронома-рільника» та ґрунтовні й всебічні знання. Усе своє подальше трудове життя, а це більше ніж 55 років, В. Д. Мединець присвятив служінню сортовипробуванню рослин. Спершу (від 1947 р.) він працював на сортодільницях різних районів Харківщини, а згодом (від 1960 р.) – Полтавщини. При цьому він набув унікальний досвід сортовипробувальника, показав себе вмілим аналітиком отриманих даних, досвідченим організатором дуже відповідальної та необхідної, як науковцям, так і практикам, роботи. Надто це проявилось у ключовій для аграрного сектору України – Полтавській області. Тут В. Д. Мединець розпочав працювати спершу головним агрономом обласної інспектури Держкомісії з випробувань та охорони сортів рослин (1960–1963 рр.), згодом – начальником (1964–1989 рр.) й одночасно директором Республіканської лабораторії сортової екології зимуючих культур (1991–2002 рр.).

За вказаний період В. Д. Мединець зумів перетворити Полтавську інспектуру в справжній флагман Держкомісії не лише України, а й усього колишнього СРСР. За його ініціативи в Полтавській області замість 11 сортодільниць, що діяли на виробничій базі колгоспів, почали працювати п'ять потужних сортовипробувальних станцій (Карлівська, Машівська, Миргородська, Глобинська та Решетилівська). Самостійною виробничою одиницею стала Республіканська лабораторія сортової екології зимуючих культур. Василь Дмитрович зумів зробити з кожної сортодільниці виробничо-наукову структуру із бездоганним методичним випробуванням сортів і забезпеченням ними агропро-

мислового комплексу області.

Наукову роботу він розпочав у 50-х рр. XX ст. Вже тоді В. Д. Мединець сформулював поняття про інтенсивні сорти пшениці м'якої та їх ознаки. Серед останніх головною є вихід зерна від урожаю сухої надземної маси. Разом із цим, Василь Дмитрович зробив внесок у розвиток теорії про взаємодію органів рослин, запропонував низку практичних заходів для підвищення виходу зерна за найвищої врожайності біомаси. Цим самим він започаткував комплексний підхід до вирішення важливої біологічної проблеми – використання вже нагромаджених пластичних речовин вегетативних органів для формування господарської продукції. В. Д. Мединцем велись важливі наукові дослідження. За їх результатами науковець став автором методики державних випробувань сортів зернових культур при інтенсивній технології їх вирощування, оригінальних експрес-методів оцінки зимостійкості та екологічної пластичності сортів зимуючих культур.

В. Д. Мединець був справжнім послідовником академіка В. О. Поггенполя – розробником нового напрямку в біології управління онтогенезом зимуючих рослин на основі вивчення їх реакції на час відновлення весняної вегетації, так званий ефект «ЧВВВ». За В. Д. Мединцем цей показник може бути раннім чи пізнім. При ранньому «ЧВВВ» формується вища за середню трендову урожайність зерна середньої якості. У році ж із пізнім «ЧВВВ» – урожайність нижча, частіше із високою якістю зерна. Все це дозволяє вести диференційний догляд за озиминою, регулювати внесення на її посівах мінеральних добрив. На думку багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених і виробничиків ця наукова розробка нашого земляка стала відкриттям світового рівня. Вона увійшла до низки підручників з рослинництва, програмування врожайності, фізіології рослин не лише в Україні, а й інших країнах, а у 1999 р. навіть висувалася на здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки.

Життєві інтереси В. Д. Мединця були доволі широкими й різноманітними. Особливо це стосується його захоплення паркобудівництвом, адже він від 1976 р. заснував і очолив «Дендрарій Держсортмережі» та Полтавського відділення Українського ботанічного товариства в селі Огуївка колишнього Машівського, а нині Полтавського району. Тут на площі 19 гектарів В. Д. Мединцем особисто та обруч зі своїми однодумцями було зібрано більш як 350 видів, форм і сортів дерев-

но-чагарникових рослин. Для цього науковець об'їздив найвідоміші дендропарки й ботанічні сади країни, активно листувався з різними установами щодо збору садивного матеріалу. Разом із цим, від 1979 р. Василь Дмитрович, вперше в Україні організував випробування сортів тополь, верб, садового жасмину.

З-під пера патріарха сорто випробування вийшло чотири монографії та більш ніж 200 на-

укових публікацій. Він був пошанований низкою урядових і відомчих нагород. Тож бачимо, що В. Д. Мединець був знаковою постаттю вітчизняного сорто випробування та сортознавства. Для його діяльності характерний комплексний підхід на основі системних наукових досліджень. Встановлений ним ефект «ЧВВВ» носить пріоритетний характер, використовується не лише науковцями різних галузей, а й фахівцями-практиками.

УДК 635.1/.8:57.063

Сиплива Н. О., к.б.н. завідувачка відділу,
Гайдай А. О. старший науковий співробітник
Український інститут експертизи сортів рослин
E-mail: gaidai-alla@ukr.net

МАЛОПОШИРЕНІ ВИДИ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР, СОРТИ ЯКИХ ПРИДАТНІ ДЛЯ ПОШИРЕННЯ В УКРАЇНІ

Овочівництво – одна з найважливіших галузей сільського господарства України, що має забезпечити повноцінне, раціональне харчування населення. Нині вирощують більш ніж 100 різноманітних овочевих культур, серед яких 40 видів розповсюджених на території країни. Овочі займають особливе місце серед інших продуктів харчування, що обумовлено високим вмістом в них вуглеводів, білків і цукрів, а також вітамінів (особливо А, В, С), мікроелементів, органічних кислот, ферментів. До складу свіжих овочів входять антибіотики (фітонциди), які спричиняють згубну дію на бактерії і грибки. Такий широкий асортимент корисних речовин, що міститься в овочевих культурах позитивно впливає на життєдіяльність людини, сприяє підвищенню імунітету до різних захворювань, тому є цінним продуктом у повсякденному раціоні харчування людини. Населення країни збільшує норму споживання не лише традиційних овочевих культур, як огірок, помідор, капуста білоголова, буряк столовий тощо, а й не традиційних для населення малопоширених овочевих культур. Наразі вирощування малопоширених овочевих культур в Україні знаходиться на аматорському рівні, вирощують переважно овочівники-аматори, населення на присадибних ділянках та окремі господарства, що займають незначні посівні площі. Саме недостатнє споживання таких культур пов'язане з обмеженою інформацією населення про культуру споживання, їх біологічну цінність та незнання щодо технологій їх вирощування.

Метою наших лабораторних досліджень було узагальнити сучасний перелік сортів малопоширених овочевих культур, придатний для поширення в Україні. Для досягнення нашої мети були використані загальні методи дослідження: порівняння, узагальнення, аналізу тощо.

На сьогодні відомі та вирощуються малопоширені види овочевих культур, такі як: баклажан, спаржа, капуста брюссельська, капуста кольрабі,

капуста броколі, гірчиця салатна, крес-салат, пастернак посівний, петрушка кучерява, салат посівний, селера черешкова, цибуля шалот, цибуля батун, цибуля шніт, бамія, васильки справжні, гісоп лікарський, індау посівний, коріандр посівний, лобант ганусовий, любисток лікарський, меліса лікарська, полин естрагон, фенхель овочевий, цикорій коренеплідний, чабер садовий, чорнушка посівна, шпинат городній. Частка виробництва малопоширених овочевих культур, в тому числі й пряно-ароматичних, в Україні не перевищує двох відсотків, тоді як у порівнянні з Європейськими країнами їхня частка сягає понад 30%, у тому числі салату – понад 10%.

За аналізом Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні (далі – Реєстр сортів) нами комплексно визначено та вивчено видовий та сортовий склад малопоширених овочевих культур. Нами проаналізовано такі види малопоширених овочевих культур: капуста брюссельська, капуста кольрабі, капуста броколі, капуста пекінська, гірчиця салатна, крес-салат, цибуля шалот, цибуля батун, цибуля шніт, спаржа, індау посівний, коріандр посівний, фенхель звичайний, цикорій коренеплідний, шпинат городній, насіння сортів, яких придатні для промислового виробництва. Серед проаналізованого нами видового різноманіття встановлено, що у 2023 році придатні для комерційного використання сорти видів роду *Brassica*: капуста брюссельська – сім сортів ('Брілліант', 'Долорес', 'Касіопея', 'Трен' та ін.); капуста кольрабі – дев'ять ('Баллот', 'Вікора', 'Гігант', 'Колібри', 'Коріст', 'Креф', 'Лех', 'Віолета', 'Пурпурова'); капуста савойська – 11 ('ВІРАТОБА', 'Мадлен', 'Турмалін', 'Рана жлута', 'Веріта', 'Блістра' та ін.); капуста броколі – 32 ('Баро Стар', 'БАТОРІ', 'Вавілон', 'Вікаріо', 'Ларсон', 'СТІРЛІНГ', 'ТІТАНІУМ', 'Сігно', 'КУСКО' та ін.); капуста пекінська – 32 ('Бріджит', 'МАРРІО', 'Нанна', 'Ендуро', 'Ямада', 'Яморі', 'Тенсаї', 'Пікаліна' та ін.); гірчиця салатна – два ('Зорянка',